

กรอบคิดของฐานการเรียนรู้วิถีชีวิตชาวนา

องค์ความรู้จากการจัดการความรู้

ประเด็นการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาฐานการเรียนรู้เชิงบูรณาการในชุมชน

ที่มาของฐานการเรียนรู้

ปัจจุบันผืนดินและวิถีทำกินของชาวนาได้เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง จากการทำนาเพื่อเลี้ยงชีวิต เพื่อทำบุญ เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขาย ให้ค่ากับผลกำไร ศรัทธาในเงินทองที่ได้จากผืนนามากกว่าการเคารพธรรมชาติและแม่โพสพ เมื่อต้องการผลผลิตที่สูงขึ้น จึงส่งผลให้เกิดการขยายพื้นที่ทำนา และเปลี่ยนแปลงระบบการปลูกข้าวจากนาปีเป็นนาปรังที่อาศัยระบบคลองชลประทาน ซึ่งดูเหมือนจะดี แต่หาดีไม่ เพราะการใช้พื้นที่ปลูกข้าว 2-3 ครั้งต่อปี โดยไม่พักแปลงนา จะไม่มีการฟื้นฟูสภาพและปรับปรุงบำรุงดินติดต่อกันเป็นเวลานาน ธาตุอาหารในดินย่อมมีวันหมด สภาพดินย่อมเสื่อมโทรม ผลผลิตข้าวที่ได้ก็จะลดลง ชาวนาจึงหันมาพึ่งพาอาศัยปุ๋ยเคมีในการบำรุงต้นข้าวที่ปลูก สายพันธุ์ที่เลือกปลูกจากเดิมเป็นสายพันธุ์ท้องถิ่นซึ่งทนต่อโรคได้ดี ก็เปลี่ยนเป็นสายพันธุ์ที่ผ่านการปรับปรุงพันธุกรรมให้ตอบสนองต่อสารเคมีส่งเสริมให้เกิดการสูญพันธุ์ของข้าวพื้นเมืองบางชนิด ลดความหลากหลายทางพันธุกรรมของพืชท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ระบบการปลูกข้าวที่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีอย่างเต็มรูปแบบสามารถช่วยให้ข้าวเจริญเติบโตให้ผลผลิตที่สูง แต่จากการใช้สารเคมีที่เพิ่มสูงขึ้นในทุกๆ ปี ทำให้สารเคมีตกค้างในพืชและดิน สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในท้องนาจึงค่อยๆ สูญพันธุ์ไป สัตว์และจุลินทรีย์ที่ก่อโรคข้าวบางชนิดเพิ่มความรุนแรงขึ้น นอกจากนี้การใช้เครื่องทุ่นแรงแทนคน เช่น รถไถ รถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำ เครื่องนวดข้าว ฯลฯ ทำให้ชาวนาผลิตข้าวเพื่อป้อนระบบตลาดได้มากขึ้น บทบาทของการแลกเปลี่ยนแรงงานโดยใช้ระบบความสัมพันธ์แบบ “ลงแขกหรือออกปาก” และการใช้แรงงานวัวควายในการทำนาจึงหายไปจากท้องนาปัจจุบัน

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงระบบการปลูกข้าวแบบดั้งเดิมสู่ระบบใหม่ ทำให้ชาวนาพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกในการทำนาเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับชาวนาส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ในการใช้เทคโนโลยี และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมแบบใหม่ ส่งผลทำให้ต้นทุนการผลิตข้าวของชาวนาเพิ่มสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะค่าใช้จ่ายจากเมล็ดพันธุ์ข้าว ค่าปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และค่าจ้างเก็บเกี่ยวจึงเริ่มเสี่ยงต่อการขาดทุนจากปัญหาการทำนาที่มีต้นทุนการผลิตที่สูง ผลตอบแทนจากการทำนาไม่เพียงพอต่อการครองชีพของชาวนา อาชีพทำนาจึงเป็นอาชีพที่เปราะบางต่อภาวะความยากจน

สำหรับภาคใต้ จังหวัดพัทลุงถือได้ว่าเป็นเมืองอู่อข้าว ซึ่งมีลักษณะสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมต่อการปลูกข้าว เป็นแผ่นดินที่ราบระหว่างเทือกเขาบรรทัดกับแผ่นดินน้ำทะเลสาบสงขลา-พัทลุง อาชีพทำนาจึงถือได้ว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวจังหวัดพัทลุง พื้นที่แห่งนี้จึงเหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้

เพื่อให้บัณฑิตได้เรียนรู้วิถีชีวิตชาวนาในท้องถิ่น และได้ปฏิบัติจริงในการทำนา ทั้งการดำนาและการเก็บข้าวด้วยแกะ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้สืบสานนาวนาและพิธีทำขวัญข้าว อันเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม การเรียนรู้นี้จะทำให้บัณฑิตได้สัมผัสและตระหนักและเห็นคุณค่าของอาชีพทำนา ค้นหาสิ่งที่แฝงอยู่ในภูมิปัญญาและพิธีกรรมของชาวนา ช่วยรักษาสืบสานประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป

การพัฒนาที่ผู้เรียนจะได้รับ

ฐานการเรียนรู้นี้เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by doing) ที่ผู้สอนจัดกิจกรรมเพื่อสร้างประสบการณ์ชีวิตให้กับผู้เรียน โดยการลงมือปฏิบัติ มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมคือท้องนา วัฒนธรรมนาวนา และพิธีกรรมของชาวนา เป็นการใช้สัมผัสทางกายเพื่อส่งผลไปยังจิตใจ สร้างความเจริญงอกงามให้เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ กิจกรรมที่เกิดขึ้นผู้เรียนจะต้องมี “สติสัมปชัญญะ” อยู่ตลอดเวลา เนื่องจากการลงมือปฏิบัติในเรื่องใหม่ที่ตนเองไม่ถนัด จึงเป็นการฝึกใจให้จดจ่ออยู่กับการเรียนรู้ มีสมาธิ และอดทน

กิจกรรมถอดความรู้จากครูชาวนา โดยการพูดคุย สัมภาษณ์และนำมาวิเคราะห์ จะทำให้ผู้เรียนได้ทราบถึงความยาก ลำบากของคนอีกอาชีพหนึ่งในสังคม ในขณะที่ภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในอาชีพชาวนา จะช่วยสอนให้ผู้เรียนทราบว่าหากเราสังเกตและไตร่ตรองจะพบความรู้ที่อยู่ทุกหนแห่ง นอกจากนี้ผู้สอนจะสอดแทรกความรู้ทางวิชาการที่เชื่อมโยงกับวิถีปฏิบัติ เช่น หลักการทางฟิสิกส์ในท่าทางการแบกหาม หลักทางเคมีและชีววิทยาในการเจริญเติบโตและการแปรรูปข้าว เพื่อให้ผู้เรียนเห็นว่าวิชาความรู้ในห้องเรียนมีประโยชน์อย่างไร เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำนา วัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของอาชีพทำนา
3. เพื่อให้ผู้เรียนได้พูดคุยและมีปฏิสัมพันธ์กับชาวนาในชุมชน

ผู้สอน/ผู้รับผิดชอบฐานการเรียนรู้

1. อาจารย์/นักวิชาการของมหาวิทยาลัย
2. ครูชาวนาในชุมชน

กิจกรรมประจำฐานการเรียนรู้

1. ถอดความรู้จากการสัมภาษณ์ครูชาวนา เช่น เหตุผลที่ประกอบอาชีพทำนา สภาพเศรษฐกิจในครอบครัว รายได้และการใช้ชีวิต ความรู้ หรือวิธีการต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์ในการ

ทำนาให้ได้ผลผลิตข้าวที่ดี ความรู้สึกที่มีต่ออาชีพทำนา ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำอาชีพทำนาในอนาคต หรือประเด็นต่างๆ ที่ผู้เรียนสนใจ

2. ดำนา และเกี่ยวข้าว (ปฏิบัติจริง) โดยกิจกรรมจะขึ้นอยู่กับช่วงเวลา คือ ภาคเรียนที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมดำนา ภาคเรียนที่ 2 ปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวข้าวด้วยแกะ และร่วมพิธีทำขวัญข้าว โดยพื้นที่นา 1 ไร่ ให้ผู้เรียนทำกิจกรรมประมาณ 50-60 คน
3. การจำลอง/สาธิต วิธีปฏิบัติและกระบวนการต่างๆ หลังจากการเกี่ยวเกี่ยว เช่น การผูกเรียง การนวดข้าว การผัดข้าว การขัดลอมข้าว การหีบข้าวด้วยเสาแทรก

เวลาที่ใช้ในฐานการเรียนรู้

ใช้เวลา 5-6 ชั่วโมง ภาคเช้าและภาคบ่าย

ตัวอย่างคำถามประจำฐานการเรียนรู้

1. ในระหว่างที่ปฏิบัติกิจกรรมมีความคิดอะไรเกิดขึ้นบ้าง
2. ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากกิจกรรมดังกล่าว
3. ภูมิปัญญาของชาวนาที่ได้พบเห็นคืออะไร
4. บอกเล่าประสบการณ์ที่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการขยายผลไปสู่

ครอบครัวและชุมชนของผู้เรียน